

**ANALELE ȘTIINȚIFICE ALE UNIVERSITĂȚII
„ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ) LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE, t. I (1998)**

REZUMATE

METATAXIS - A WAY OF TRANSLATION

Abstract

The article covers the issues of metataxis, regarded as a syntactic translation. Metataxis has been defined as a series of transformations of the „form” of enunciations, implying certain lexical and grammatical differences, without affecting the denotative significance. Metataxis manifests itself at the level of a given language, but also at the level of *translations* from one language into another. Metataxis operates with *segments of enunciation*, with *sentences* or *clauses*. Metataxis is a means of establishing relationships of equivalence between segments of enunciation, sentences or clauses which do not need to be translated word by word from one language into another; it makes use both of the syntactic level (by changing the functional perspective of the elements of enunciations) and the semantic level (by means of the semantic correspondence of equivalent structures).

UN EXERCIȚIU FOARTE DELICAT: TRADUCEREA

Rezumat

A poseda o competență lingvistică satisfăcătoare în două limbi pare a fi condiția suficientă pentru a deveni traducător. Însă practica traducerii nu confirmă totdeauna această ipoteză. Pornind de la explicațiile oferite de lingvistică, acest studiu precizează statutul traducătorului în circuitul comunicării. Responsabil de identitatea conținutului conceptual al emițătorului și al receptorului, traducătorul face apel la cunoștințe multiple: a celor două sisteme lingvistice, a mecanismelor enunțării, a felului cum se organizează experiența umană a comunității lingvistice care are ca instrument de comunicare limba din care se traduce. O analiză a dificultăților de traducere, întâlnite de copii plurilingvi, este prezentată în a doua parte a studiului. Traducerea *ad litteram* nu poate funcționa mereu satisfăcător, deoarece cuvintele nu au aceeași întindere conceptuală de la o limbă la alta. Ceea ce nu înseamnă că traducerea este imposibilă. Accesul la orice cultură este posibil cu condiția ca traducătorul să medieze în mod corespunzător divergențele de ordin cultural, susceptibile să creeze obstacole la nivel lexical.

**DESPRE PRIMELE TRADUCERI DIN PERIOADA DE ÎNCEPUT A SCRIERILOR TEHNICE ÎN LIMBA
ENGLEZĂ**

Rezumat

O serie de cunoscute istorii și bibliografii ale scrierilor tehnice în limba engleză pornesc de la premisa că acestea încep cu *A Treatise on the Astrolabe* al poetului englez Geoffrey Chaucer (sec.XIV). Cu toate acestea, se poate demonstra că există o tradiție importantă de scrieri practice/tehnice, în speță traduceri și adaptări ale surselor latine și arabe, atât în engleza veche, cât și în cea medie, scrieri anterioare sau contemporane lui Chaucer. O serie de caracteristici, mai ales de structură și organizare, ale acestor scrieri /traduceri anticipează aceleași caracteristici ale scrierilor științifice și tehnice contemporane.

TRADUCEREA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA ÎN FRANȚA-ÎNTRE TEORIE ȘI PRACTICĂ

Rezumat

Articolul de față își propune o succintă trecere în revistă a principalelor tendințe ce s-au manifestat în domeniul traducerii - teorie și practică, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, în Franța.

Privilegiindu-se, rînd pe rînd, diferite orientări în abordarea traducerii ca fenomen de limbaj (opiniile gramaticienilor /vs/ părerile retoricienilor), se va ajunge, către sfîrșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, la concepția potrivit căreia traducerea nu reprezintă decît un simplu vehicol interliterar.

Se va constata, în cele din urmă, că un studiu diacronic al teoriei și practicii traducerii se poate dovedi plin de aspecte interesante nu atît pentru a releva diverse aspecte din evoluția literaturii cotermporane, cît, mai ales pentru a pune în evidență fenomene importante din istoria limbii și a literaturii.

ONCLE ANGHEL DE PANAIT ISTRATI — AUTOTRADUCTION OU RÉÉCRITURE ?

Rezumat

Cette étude met en question quelques aspects de la réalisation de la version roumaine de l'œuvre de Panaït Istrati, par l'auteur même. Le point de départ est constitué par deux affirmations faites par Panaït Istrati, dans un intervalle de temps relativement court: il disait premièrement qu'il était bien décidé de traduire son œuvre française dans sa langue maternelle, et puis, que son œuvre française n'est pas une traduction, mais une réécriture de son œuvre en roumain. La solution pour cette contradiction apparente, c'est la confrontation des deux versions et l'analyse des solutions linguistiques et du style auxquelles Panaït Istrati recourait. Cette étude emploie le principe sémiotique précisant que toute communication est une traduction, ce principe se trouvant en corrélation avec le témoignage de Panaït Istrati sur les personnages de son œuvre qui ont pensé et ont parlé pendant de longues années en roumain, et sur son œuvre qui a été réalisée en français par un extraordinaire hasard.

À partir de ces considérations, nous avons essayé de reconstituer le trajet que Panaït Istrati a suivi en créant son œuvre.

Le témoignage mentionné oblige à considérer la version française comme une traduction d'un original mental conçu en roumain. La version parue à l'édition Rieder a été ultérieurement considérée l'original de la traduction roumaine.

Par conséquent, dans le plan du texte roumain, le modèle initial et la version française coexistent, ce qui explique les différences à tous niveaux, entre les deux versions. Notre analyse n'exclut pas les particularités du texte français, dues aux révisions faites par Romain Rolland et Jean-Richard Bloch.

Cette étude relève d'un part le laboratoire de création dans la version roumaine, appelant à l'analyse des manuscrits, et les types de différences entre les deux versions d'autre part.

RECUPERAREA UNEI SCRITOARE PRIN TRADUCERE. CAZUL LOUISE COLET

Rezumat

După cum o sugerează și titlul, eseul semnat de Marilyn Gaddis Rose își propune redeschiderea cazului Louise Colet, autoarea apelînd pentru aceasta la traducerile din scriitoarea franceză pe care le-a realizat începînd din 1986: romanul *Lui* și notele de călătorie *Les Pays lumineux, Voyage en Orient* (în curs de elaborare). Spațiul cultural receptor vizat este, în primul rînd, cel american marcat mult timp, ca și cel francez, de prezențe eminentamente masculine - deci "subiective" - în domeniul criticii și istoriei literare. Faptul a dus la înăbușirea mesajelor către posteritate, adresate de numeroase scriitoare active în epoca lor, care nu au avut șansa de a corespunde canoanelor

stabilite de societățile de tip patriarhal. Traducerile efectuate îi demonstrează cercetătoarei americane că, deși Colet era cunoscută de contemporani doar în ipostaza de poetă și jurnalistă, scrierile o impun și drept cronicar al vremurilor, cu o viziune feministă asupra oamenilor și evenimentelor. Aceeași perspectivă feministă este adoptată și de Marilyn Gaddis Rose, care încearcă să substituie imaginii-clîșeu de poetă minoră și amantă finalmente repudiată de Flaubert, pe aceea - generată prin traducere - de observatoare fidelă și sensibilă a epocii sale: de la povestea de dragoste dintre George Sand și Alfred de Musset, redată transparent în *Lui*, pînă la descrierile de oameni, locuri și întâmplări din notele de călătorie prilejuite de excursia efectuată în Orient, la două decenii după ceea ce întreprinsă de Flaubert. Analizele subtile de text și incursiunile biografice o relevă astfel, rînd pe rînd, pe Colet ca fiind animată de impulsuri de solidaritate feminină - față de George Sand și de ea însăși - sau dominată de atitudini "coloniale", determinate de propria poziție și naționalitate. În tot acest demers critic, traducerea apare ca un produs cultural, menit să asigure receptarea directă, dar mai ales să submineze o ideologie preponderent patriarhală și să declanșeze o reacție activă din partea auditorului. De altfel, într-un dialog cu privire la locul și rolul (teoriei) traducerii în critica literară sau, într-un sens mai larg, în procesul de receptare a textelor, autoarea eseului de față arăta: "a dispune de cunoștințe din teoria traducerii înseamnă a fi capabil să realizezi lecturi mai complexe, nu neapărat din textele pe care le traducem noi înșine sau din textele care au fost deja traduse, ci din orice fel de texte. Discrepanța dintre sensurile pe care le înțelegem într-o limbă pe care o cunoaștem și propria noastră limbă nu trebuie considerată ca o pierdere prin traducere. Diferențele ar trebui mai degrabă apreciate, deoarece fac vizibil spațiul de sensuri dintre original și traducere. În timp ce sîntem angajați în a explora acest spațiu, ca supercritici sau supercitori, efectuăm operații analoage cu acelea ale autorului și traducătorului. Rezultatul lecturii este, invariabil, mult mai complex". Opiniile lui Marilyn Gaddis Rose o afiliază, așadar, orientării hermeneutice, fenomenologice, "subiective", din cadrul disciplinei denumită astăzi, din ce în ce mai insistent, *translation studies*, orientare cu mulți reprezentanți de prestigiu în rîndurile specialiștilor americani

Să menționăm foarte succint în încheiere, la sugestia autoarei eseului, cîteva puncte de reper legate de receptarea lui Louise Colet în România. O cercetare parțială, limitată la bibliografiile aflate în bibliotecile din Iași și București relevă faptul că scriitoarea franceză nu a fost (încă) tradusă la noi. Probabil cea mai importantă lucrare de "popularizare" a lui Colet în cultura românească este o biografie a acesteia semnată de Paul Lahovary, al cărei titlu - *Doamna Colet. În umbra marelui Flaubert* (Editura Vremea. 1939. 121 p.) - sugerează, credem, destul de clar poziția autorului. *Dicționarul literaturii franceze* (1972), ca și anexa volumului *Scriitori francezi* (1978) conțin informații lapidare cu privire la biografia și opera lui Colet situînd-o, implicit, în rîndurile scriitorilor minori. Meritul său principal pare a consta în relația și celebra corespondență cu Flaubert. Recuperarea prin traducere, idee pentru care pledează Marilyn Gaddis Rose, poate viza, în cazul Colet, dintr-o anume perspectivă, și spațiul cultural românesc.

TRADUCERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ A UNOR ROMANE ȘI NUVELE DE ALDOUS S HUXLEY: O EVALUARE CRITICĂ

Rezumat

Receptarea unui scriitor în spații culturale și geografice diferite este, în mod inevitabil, legată și de calitatea traducerilor din opera sa. De aceea, examinarea versiunilor în limba română a unor romane și nuvele de Aldous Huxley - de care se ocupă lucrarea de față - ne apare ca un demers necesar în cadrul unor preocupări mai ample legate de ecourile operei scriitorului englez în țara noastră.

Perspectiva metodologică adoptată se sprijină pe orientările actuale, pragmatice, funcționale și textual lingvistice din teoria traducerii (Neubert Wilss, Reiss, Vermeer, Snell-Homby, Baker, Hatim-Mason, etc.) cu specificarea că, în scopul realizării unei viziuni cît mai complexe asupra temei abordate, această perspectivă se cere suplimentată și de o analiză mai amplă a contextului socio-cultural și ideologic de producere și receptare a operei huxleyene, context ce se interferează, în bună măsură, cu opțiunile traducătorilor.

În dorința de a diminua numărul observațiilor pur impresioniste și de a efectua evaluarea conform unor criterii mai riguroase, am preluat și adaptat, într-o manieră mai nuanțată și făcînd uz și de alte noțiuni și concepte, în primul rînd din domeniul stilisticii, modelul funcțional-comunicativ propus de cercetătoarea germană Christiane Nord (1991), model deopotrivă retrospectiv și

prospectiv, bazat pe analiza extratextuală și intratextuală minuțioasă, pe mai multe nivele, a operei-sursă și a celei țintă. Dintre factorii pertinenti în aprecierea (și elaborarea) traducerilor sugerați de autoare (Sursă Autor, Intenție, Receptor, Mediu, Loc, Timp, Motiv, Funcție, Subiect, Conținut, Presupoziție, Compoziție, Elemente Non-Verbale, Lexic, Sintaxă, Elemente Suprasegmentale, toate vizînd categoria atotcuprinzătoare de Efect) am limitat, analiza de față, din evidente rațiuni de spațiu, la criteriile intratextuale de Subiect, Conținut, Presupoziție, Lexic și Sintaxă, considerate a fi de maximă relevanță în evaluarea traducerilor din Aldous Huxley. Deși fiecare din factorii comunicativi menționați este tratat aparte, nu este trecută cu vederea rețeaua de interconexiuni stabilite între ei, precum și modul în care aceștia se iluminează reciproc atît în operele originale, cît și în traduceri.

Considerăm că acest tip de abordare permite stabilirea mai exactă a problemelor de transpunere ridicate de textele literare ale lui Huxley, ca și o mai bună înțelegere a meritelor de ordin comunicativ, cultural, lingvistic și literar ale traducătorilor. În același timp, demersul de față își propune să anticipeze traduceri ulterioare din opera scriitorului britanic, sensibilizîndu-i pe potențialii traducători, asupra unor aspecte specifice, de ordin semantic și formal, ale operei sale. În fine, lucrarea sugerează un posibil unghi de abordare, de către critica de traducere, a transpuerilor din alți autori.

TRADUCEREA LUI SAN-ANTONIO ÎN LIMBA ROMÂNĂ: ÎNTRE IMAGINAȚIE ȘI IMPOSIBIL

Rezumat

Analiza traducerilor romanelor lui San-Antonio în limba română la diferite nivele (registre de limbă în franceză și în română, cuvinte (re)create de San-Antonio, jocuri de cuvinte, paratext) arată că publicul român care îl citește pe acest autor nu este același cu publicul francez. Acest lucru se datorează în mare parte faptului că principala calitate a romanelor san-antoniene - o limbă nouă, mai expresivă, care își propune să atragă atenția cititorilor asupra codului, asupra particularităților și mecanismului său - își pierde proprietățile o dată cu traducerea textelor în limba română. Principalele dificultăți sînt ridicate de particularitățile francezei vorbite, care nu pot fi redată în limba română, de varietatea argoului francez, de sufixele, cel mai adesea peiorative, folosite de autor pentru a deforma sau recrea cuvinte, de relația de omofonie care stă la baza celor mai multe jocuri de cuvinte, precum și de folosirea unor nume proprii aparținînd unei viziuni despre lume, tipice publicului francez.

TUDOR VIANIU ȘI ISTORIA TRADUCERILOR ÎN ROMÂNIA

Rezumat

Lucrarea de față punctează o arie culturală de maxim și complex interes pentru comparatistul și istoricul literaturii universale Tudor Vianu - domeniul traducerilor. Demersurile în acest sens ale marelui om de cultură vizează armonios trecutul, prezentul și perspectiva.

În cadrul unei ample cercetări retrospective asupra traducerilor efectuate în România pînă prin anii '50, Tudor Vianu stabilește nu doar un inventar bibliografic, ci și o serie de concluzii asupra nevoilor specifice ale culturii naționale în diversele ei momente. Totodată, profund ancorat în contemporaneitate, urmărește atent și salută cu bunăvoință, prin erudite recenzii, orice nouă traducere sau reeditare a scriitorilor antici și moderni. Liniile de forță ale curentului de traduceri din epocă se polarizează în jurul figurii sale proeminente, Vianu aflîndu-se printre entuziaștii artiștii activi ai unui program pe termen lung de însușire a întregului patrimoniu universal. Eforturile sale urmăresc însă nu numai importul de literatură străină, ci și penetrarea, în sens opus, a capodoperelor literaturii române (operele lui Eminescu, Sadoveanu, Slavici, Caragiale etc.) în circuitul valorilor universale.

Posesor al limbilor germană, franceză, engleză, italiană, spaniolă, cunoscător, de asemeni, al "bucuriilor descifrării unui text clasic", Vianu se implică efectiv în activitatea de traducere, dăruind culturii române reușite tălmăciri din operele lui Goethe, Shakespeare, Michelangelo, Giordano-Bruno etc. Roadele experienței sale de traducător le împărtășește într-un eseu asupra artei traducerii.

Lucrarea de față încearcă totodată să desprindă sensul profund al eforturilor sale, considerînd că, în contextul regimului prosovietic din România de după 1945 și al politicii culturale propagandistice, alinate celei din fosta Uniune Sovietică, personalitatea culturală europeană, prin

vocație ca și prin formație, a lui Tudor Vianu a intervenit ca factor de echilibru, înclinând cu diplomatie balanța către asimilarea valorilor spiritualității occidentale.

În concluzie, pentru cercetătorul arhivelor literare, opera lui Tudor Vianu rămîne un reper informativ de primă importanță prin secțiunile verticale și orizontale pe care le întreprinde în istoria traducerilor din România, în arcul de timp între Revoluția de la 1848 și "revoluția culturală" a anilor '50.